

MOBBING I VIDEREGÅENDE SKOLE

En analyse av fem norske undersøkelser

av Sandra Val Flaatten

Nordlandsforskning/Lillegården kompetansesenter

Gjennom Manifest mot mobbing¹ har det vært rettet mye oppmerksomhet mot kartlegging, forebygging og håndtering av mobbing i skolen, spesielt grunnskolen. I denne artikkelen presenteres hovedfunn fra analysen av fem norske undersøkelser, gjennomført i perioden 1993 til 2004, hvor mobbing i videregående skole er tema. Den første delen i artikkelen dreier seg om hvordan forskningsresultat om omfanget av mobbing blant elever samles inn og presenteres. Den andre delen viser hvilke resultat som presenteres fra undersøkelsene, noe som gir grunnlag for å drøfte og konkludere i forhold til hva som kan sies å være omfanget av mobbing i videregående skole.

Hva kjennetegner norsk forskning om mobbing blant ungdom? For det første at det er relativt få landsrepresentative undersøkelser å vise til. For det andre at forskningen overveiende er av kvantitativ karakter. Det kvalitative aspektet ved fenomenet mobbing i skolen er i det hele tatt lite belyst i den norske forskningen. For det tredje har det utelukkende blitt fokusert på skolearenaen i undersøkelsene. Vi har for eksempel praktisk talt ingen kunnskap om omfang av og kjennetegn ved mobbing blant læringer (Flaatten og Sandsleth 2005).² Lærlingene er, i likhet med elevene, omfattet av opplæringsloven og begrepet videregående opplæring. Men når det gjelder lærlingenes psykososiale og fysiske miljø, blir dette ivaretatt gjennom arbeidsmiljølovens bestemmelser. Heller ikke fritidsarenaen har vært gjenstand for spesiell forskningsmessig interesse når det kommer til kartlegging av mobbingens omfang og kjennetegn (Tikkanen og Junge 2004). Oppsummert kan det derfor sies om den nasjonale forskningen på mobbing blant ungdom at den er relativt sparsom, rettet mot skolearenaen og i all hovedsak av kvantitativ karakter.

I fortsettelsen følger en presentasjon av de fem undersøkelsene som er analysert. Deretter blir de sammenlignet med utgangspunkt i det som kan sies å være sentrale kjennetegn ved denne typen undersøkelser. Målsettingen med å sammenligne, er å finne ut hva som skiller dem fra hverandre og hva som kan sies å være felles for dem. Videre blir resultatene fra undersøkelsene presentert. Hva forteller de oss om omfanget av elever som oppgir at de henholdsvis blir mobbet og selv mobber andre? Er det mulig å fastsette et prosenttall for omfanget av mobbing i videregående skole? Og er det mulig å spore en trend over tid når det gjelder omfanget av mobbing i dette skoleslaget? Avslutningsvis blir analysen oppsummert, og det blir lagt frem noen utfordringer for fremtidige kartlegginger av mobbing blant elever i videregående skole.

De fem undersøkelsene

Kriteriet for utvelgelsen av undersøkelser som skulle inkluderes i analysen, var at de skulle være kvalitetssikret innenfor eller i samarbeid med et forskningsmiljø. Med dette som utgangspunkt, ble fem undersøkelser lagt til grunn for videre arbeid: *Elevinspektørene*, *HEVAS-undersøkelsen*, *Ung i Norge*, *Mobbing i videregående skole* og *Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole*.³

I fortsettelsen blir det gitt en presentasjon av disse fem undersøkelsene, forstått som instrument for kartlegging av omfanget av mobbing i videregående skole.

Med gjennomføringen av landsrepresentative, forskerbaserte undersøkelser som *Elevinspektørene*, *Ung i Norge* og *HEVAS-undersøkelsen* er vi på vei mot en stadig bedre kvalitetssikring av kartleggingsresultat som rapporteres på fylkesnivå og nasjonalt nivå. Elevinspektørene har vært gjennomført blant elever i grunnskolen og i videregående skole siden skoleåret 2001/02. Årlige evalueringer av Elevinspektørene som kartleggingsinstrument og analyse av resultatene fra undersøkelsen, har bidratt til justeringer underveis. Dette gjelder blant annet spørsmålet til elevene om de opplever seg mobbet eller selv mobber andre elever. Endringene som er foretatt er eksempel på at selv et så omfattende kartleggingsinstrument som dette kan, og bør, la seg endre dersom evalueringer tilsier det. En uheldig konsekvens av slike endringer er imidlertid at det blir vanskeligere, for ikke å si umulig, å sammenligne resultater henholdsvis før og etter endringen. HEVAS-undersøkelsen har vært gjennomført hvert fjerde år siden skoleåret 1985/86. Fellesnevneren for spørsmålene har vært helse og trivsel blant ungdom i alderen 11, 13 og 15 år.⁴ De tre andre undersøkelsene er enkeltstående undersøkelser. *Mobbing i videregående skole* og *Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole* er gjennomført henholdsvis i en og tre fylkeskommuner.

Tittel	Ansvarlig institusjon	Tidspunkt for gjennomføring
Elevinspektørene	Utdanningsdirektoratet	Skoleåret 2003/04 Har vært gjennomført hvert skoleår siden 2001/02
HEVAS-undersøkelsen	HEMIL-senteret Universitetet i Bergen	Skoleåret 2001/02 Har vært gjennomført hvert fjerde skoleår siden 1985/86
Ung i Norge	NOVA Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring	2002
Mobbing i videregående skole	Lillegården kompetansesenter	1998
Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Senter for atferdsforskning Universitetet i Stavanger	1993

Tabell 1 Fem norske undersøkelser for kartlegging av mobbing i videregående skole

Det er bare i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole* at det nærmest utelukkende blir fokusert på temaet mobbing. I de fire andre undersøkelsene er det relativt få spørsmål om mobbing. Disse er satt inn i spørreskjemaet sammen med flere andre spørsmål, som til sammen er ment å gi et helhetlig bilde av elevenes trivsel i skolehverdagen eller deres antisosiale atferd.

Hvor like eller ulike er disse fem undersøkelsene? Svaret på dette spørsmålet har mye å si i forhold til en sammenligning av resultat fra dem. Det er som kjent et uttrykk som sier oss at ”som vi spør får vi svar”, og dette er det viktig å være oppmerksom på. Det er i løpet av de siste årene presentert nokså ulike prosenttall som indikatorer for omfanget av mobbing i norske skole. Er de til å stole på? Hvilket prosenttall speiler virkeligheten best? Det er lett å bli blendet av tallenes magi. La oss derfor se nærmere på noen av forholdene som spiller en rolle for hva som til slutt presenteres som ”omfanget av mobbing i skolen”.

Definisjon av mobbing

Det kan ofte være vanskelig å tolke noe så dynamisk og sammensatt som menneskelig handling og samhandling. Førsteintrykket av en sosial situasjon stemmer ikke alltid med det som faktisk foregår. Mobbing er ett av mange eksempler på dette. Selv om de som mobber, og personen som blir mobbet, vet hva dette handler om, kan det være vanskelig for en utenforstående å se eller forstå hva det er som egentlig skjer.

En teoretisk definisjon av begrepet mobbing setter ord på og klargjør hva som kjenner seg dette sosiale fenomenet. Dan Olweus formulerte i begynnelsen av 1970-årene en definisjon av mobbing, som har blitt anerkjent og anvendt både nasjonalt og internasjonalt:

En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer (Olweus 1992).

Selv om det ikke går direkte frem av definisjonen som først ble formulert, legger Olweus til grunn en forutsetning om en viss ubalanse i styrkeforholdet mellom de to partene som er involvert i mobbingen.

Erling Roland har lagt frem en definisjon som ikke er helt ulik Olweus' definisjon. Den rommer likevel visse begrepsmessige forskjeller, i tillegg til at informasjon om styrkeforholdet mellom de to involverte partene går tydelig frem:

Med mobbing eller plaging forstår vi psykisk og/eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid (Roland og Vaaland 2003).⁵

Hvilke definisjoner av mobbing ble presentert for elevene som deltok i de fem undersøkelsene? En sammenligning viser at de er nokså like i sin ordlyd, men at det likevel er nyanseforskjeller.

Tittel	Definisjon av mobbing som ble gitt til elevene
Elevinspektørene	En person blir mobbet eller plaget når han eller hun gjentatte ganger og over en viss tid blir utsatt for negative handlinger utført av én eller flere personer.
HEVAS-undersøkelsen	Vi sier at en elev <u>blir mobbet</u> når en annen elev eller flere andre elever sier eller gjør vonde og ubehagelige ting til ham eller henne. Det er også mobbing når en elev blir ertet gjentatte ganger på en måte som han eller hun ikke liker eller når de blir holdt utenfor. Men det er ikke mobbing når to omtrent like sterke (jevnbyrdige) elever slåss eller krangler. Det er heller <u>ikke mobbing</u> når noen blir ertet på en snill og vennskapelig måte.

Ung i Norge	Ingen definisjon ble oppgitt
Mobbing i videregående skole	Når en eller flere elever, eller andre i skolen, gjør ubehagelige ting mot en elev, og dette gjentar seg flere ganger over tid Det kan for eksempel være - erting, fleiping eller latterliggjøring som gjentar seg - utfrysing, isolering eller baksnakking som gjentar seg - fysiske overgrep som slåing, sparking og lugging som gjentar seg Også andre handlinger som gjentar seg og som føles ekkelt, sårende eller krenkende for den som blir utsatt for det, kan betegnes som mobbing.
Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Med mobbing eller plaging mener vi gjentatte negative handlinger mot en som ikke så lett kan forsvare seg mot dette. Mobbing kan utføres på flere måter. -Fysisk mobbing: Dytting, slag eller lignende -Verbal mobbing: Erting (ord som sårer) eller trusler (ord som skremmer) -Uttestenging: Når en eller flere "fryser" ut en annen.

Tabell 2 Definisjonen av mobbing ble oppgitt til elevene

Felles for definisjonene som ble oppgitt i fire av de fem undersøkelsene, er at mobbing defineres som gjentatte negative handlinger, utført av en eller flere personer. Forutsetningen om et ujevnt styrkeforhold mellom de involverte partene går bare frem i to av dem. Det er bare i undersøkelsene *Elevinspektørene* og *Mobbing i videregående skole* at forutsetningen "over tid" er lagt inn i definisjonen, men uten at denne tidsangivelsen blir nærmere konkretisert. Det varierer i hvilken grad "negative handlinger" blir operasjonalisert for elevene. I *Elevinspektørene* gis det ingen eksempler på hva som menes med negative handlinger. Dette er til forskjell fra undersøkelsen *Mobbing i videregående skole*, hvor det blir oppgitt en rekke eksempler på hva som menes med disse.

Undersøkelsen *Ung i Norge* skiller seg fra de fire andre undersøkelsene ved at det ikke er mobbing i seg selv som blir kartlagt, men utbredelsen av ulike former for jevnalderekskludering i form av erting, plaging eller sosial isolasjon. Disse formene for ekskluderende og krenkende handlinger kan sies å være tre eksempler på negative handlinger, og sammen med elevenes rapportering av hvor ofte de har blitt utsatt for dem ligger vi nært inntil en operasjonalisering av begrepet mobbing. Dette er begrunnelsen for at *Ung i Norge* er tatt med analysen, selv om forskernes intensjon har vært å kartlegge ulike former for ekskludering blant ungdom, og ikke mobbing.

Spørsmålsformulering og tidsreferanse

Med unntak av *Ung i Norge*, ble den teoretiske definisjonen av mobbing oppgitt i spørreskjemaet som en referanse for elevene når de skulle svare på spørsmålet om mobbing. Som vi ser av oversikten nedenfor, skiller undersøkelsen *Mobbing i videregående skole* seg noe fra de andre undersøkelsene når det gjelder selve spørsmålsstillingen:

Undersøkelse	Spørsmålsstilling
Elevinspektørene	Hvor ofte er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?
HEVAS-undersøkelsen	Hvor ofte er du blitt mobbet på skolen de siste månedene?
Mobbing i videregående skole	Hvor ofte har du blitt utsatt for følgende dette skoleåret? <ul style="list-style-type: none"> - uønsket fleiping eller terging - isolering, utfrysing - baksnakking eller fiendtlig holdning - latterliggjøring - fysisk overgrep som dytting, sparking - trakassering som går på seksualitet eller kjønn - mottatt ubehagelige bemerkninger om utseende, hudfarge, språk, dialekt, og lignende
Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Blir du selv utsatt for fysisk mobbing på skolen? Blir du selv utsatt for mobbing i form av erting eller trusler på skolen? Blir du selv holdt utenfor/isolert av medelever på skolen?
Ung i Norge	Har du i løpet av dette skoleåret blitt frosset ut, plaget eller ertet av medelever på skolen eller skoleveien?

Tabell 3 Spørsmål som ble stilt til elevene

Når spørsmålsstillingene i de fem undersøkelsene ses under ett, er det tre forhold som skiller dem. Det ene er knyttet til operasjonaliseringen av mobbing. I *Elevinspektørene* og *HEVAS-undersøkelsen* blir det referert direkte til mobbing med en forventning om at begrepet er forstått av elevene i henhold til definisjonen som blir oppgitt for dem på forhånd. I de tre andre undersøkelsene refereres det til ulike former for negative handlinger. Det at "negative handlinger" blir operasjonalisert i spørsmålsstillingen til elevene, må antas å bidra til økt begrepsvaliditet. Det andre forholdet som skiller undersøkelsene, er at det veksler med hensyn til hvilke tidsperioder elevene blir bedt om å ta utgangspunkt i, enten "de siste månedene" eller "dette skoleåret". Hva skal forstås med "de siste månedene"? Her kan det være en fare for at elevene, i sine subjektive forståelser av uttrykket, legger ulike tidsreferanser til grunn for svaret. Når det gjelder tidsperioden "dette skoleåret", kan denne variere en god del, alt avhengig av når i skoleåret undersøkelsen blir gjennomført. Det vil gjøre en forskjell i elevenes rapportering av mobbing hvorvidt de svarer med utgangspunkt i perioden august til november, eller perioden august til mai. For det tredje varierer det mellom undersøkelsene hvilken stedsreferanse elevene blir bedt om å ta utgangspunkt i. Spørsmålsstillingen i *Mobbing i videregående skole* inneholder ingen slik referanse. Dermed ligger det en åpning her for at elevene kan ta utgangspunkt i andre arenaer enn skolen når de svarer på spørsmålet. I tre av undersøkelsene blir skolen spesifikt oppgitt som referanse, mens både skole og skolevei tydeliggjøres som stedsreferanse i *Ung i Norge*.

Svaralternativer

Svaralternativene som blir oppgitt til elevene fungerer som indikatorer for leddet "gjentatte ganger" i definisjonen av mobbing. Som oversikten nedenfor viser, varierer det mellom undersøkelsene hvor mange svaralternativer elevene får oppgitt og hvor presise de er.

Elevinspektørene	HEVAS-undersøkelsen	Mobbing i videregående skole	Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Ung i Norge
Ikke i det hele tatt	Har ikke blitt mobbet	Aldri	Aldri/nesten aldri	Aldri
En sjelden gang	Det har skjedd en eller to ganger	Sjelden	Av og til	Sjeldnere
2 eller 3 ganger i måneden	2 eller 3 ganger i måneden	Av og til	Omtrent en gang i uken	En gang i uka
Omtrent 1 gang i uken	Omtrent en gang i uken	Omtrent ukentlig	Omtrent 2-3 ganger i uken	Noen ganger i uka
Flere ganger i uken	Flere ganger i uken	Flere ganger pr. uke	Omtrent hver dag	Hver dag eller nesten hver dag
			Flere ganger om dagen	

Tabell 4 Svaralternativer som ble oppgitt til elevene

I fire av de fem undersøkelsene har elevene hatt fem svarkategorier å ta utgangspunkt i. *Elevinspektørene*, *HEVAS-undersøkelsen* og *Mobbing i videregående skole* har to svaralternativer mellom kategoriene "ukentlig" og "aldri", mens de to andre undersøkelsene bare har én svarkategori. Disse variasjonene i antall svarkategorier og formuleringen av dem må antas å gi utslag i forhold til elevenes rapporteringer. De fleste svarkategoriene er tydelig formulert, men svaralternativ som "av og til", "aldri/nesten aldri" og "sjelden" kan være vanskelig for elevene å operasjonalisere.

Som vist i tabell 4, ligger det henholdsvis en og to svarkategorier mellom kategoriene "aldri" og "ukentlig". Disse svarkategoriene er indikatorer for den mer sjeldne forekomsten av negative handlinger. Men det er denne lavfrekvente forekomsten av mobbing som oftest blir rapportert av elevene. Dette er et forhold som er verdt å være oppmerksom på. Generelt er det et uttrykk for at det psykososiale miljøet ved studieretningen eller i skolen som sådan kunne vært bedre. Men det er også viktig å tenke på at selv om det går mer enn en uke mellom hver gang en elev opplever en negativ handling fra en eller flere medelever, er opplevelsen av den fysiske eller psykiske krenkelsen nødvendigvis ikke mindre negativ av den grunn. Også tiden mellom de gangene krenkelsen finner sted, kan oppleves vel så ubehagelig av eleven som det at den faktisk finner sted.

Resultatrapportering

Hvor stort er egentlig omfanget av mobbing blant elever i videregående skole? Hvor mange prosent av elevene oppgir at de selv mobber eller deltar i mobbing av medelever? Lar det seg gjøre å sammenligne de fem undersøkelsene for å spore en trend med hensyn til utvikling av omfanget av mobbing, sett over tid?

I forskningsmessig sammenheng blir det definert en terskelverdi for hva som rapporteres videre av forskere som omfanget av opplevd eller utøvd mobbing. En sammenligning av de fem undersøkelsene, viser at denne terskelverdien ikke er trukket på samme sted.

I *Elevinspektørene* og *HEVAS-undersøkelsen* er den satt til "2-3 ganger i måneden eller oftere". Rapporteringen av mobbing i de tre andre undersøkelsene baseres på grenseverdien "en gang i uken eller oftere".

Med dette som utgangspunkt, kommuniserer forskningsmiljøene bak undersøkelsene prosenttall for mobbing i videregående skole som ikke uten videre lar seg sammenligne.

Med solid kunnskap om hvordan omfanget av mobbing i videregående skole ble kartlagt, er det på tide å avsløre hva som er rapportert som resultat i de fem undersøkelsene. Prosenttallene er vist i tabellen nedenfor. Som nevnt varierer terskelverdiene for rapportering av mobbing mellom undersøkelsene. Merk at prosenttallene i parentes viser hva som ville vært prosenttallet dersom terskelverdien hadde vært definert som "2-3 ganger i måneden eller oftere".

Tittel	Svarkategorier	Kumulativ %
Elevinspektørene	2 eller 3 ganger i måneden + omtrent en gang i uken + flere ganger i uken	3,7 (5,8)
HEVAS-undersøkelsen	2 eller 3 ganger i måneden + omtrent en gang i uken + flere ganger i uken	3,0 (4,0)
Mobbing i videregående skole	Omtrent ukentlig + flere ganger pr. uke	11,0
Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Omtrent en gang i uken + omtrent 2-3 ganger i uken + omtrent hver dag + flere ganger om dagen	2,7
Ung i Norge	En gang i uka + noen ganger i uka + hver dag eller nesten hver dag	4,3

Tabell 5 Elevrapportert mobbing

Resultatet i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole* skiller seg en god del fra de andre resultatene, og krever derfor nærmere omtale. Det er flere mulige forklaringer på dette høye prosenttallet. Det er allerede vist til at det i denne aktuelle undersøkelsen er lagt stor vekt på en konkretisering for elevene av hva som menes med mobbing. Elevene svarer ikke på hvor ofte de har opplevd seg mobbet, men hvor ofte de har opplevd ulike negative handlinger. Kan denne omfattende operasjonaliseringen tenkes å ha bidratt til økt forståelse blant elevene for hva de faktisk blir spurt om, og at dette igjen gir en svarfordeling som skiller seg fra de andre undersøkelsene?

I en omfattende svensk undersøkelse i grunnskole og videregående opplæring, ble fokuset i målingen flyttet fra mobbing til gjentatte krenkelser (Osbeck, Holm og Wernersson 2003). Elevene som deltok i spørreundersøkelsen fikk ikke oppgitt noen definisjon av begrepet mobbing, men ble likevel spurt om hvor ofte de hadde opplevd seg mobbet på skolen. De ble også spurt om de gjentatte ganger hadde opplevd å bli krenket i form av verbale utsagn eller fysiske handlinger. Det ble oppgitt en rekke eksempler på slike handlinger, og elevene måtte ta stilling til hver og en av disse. 7 prosent av elevene som gikk andre året på gymnasets svarte bekreftende på spørsmålet om mobbing. Elevene ble stilt flere ulike spørsmål hvor fellesnevneren var negative handlinger som de hadde blitt opprørt, sint eller lei seg for. En oppsummering av elevsvarene på disse spørsmålene viste at 20 prosent gjentatte ganger hadde opplevd ulike former for krenkelser i løpet av skoleåret. I analysen av elevenes svar, mente forskerne at denne forskjellen hadde sammenheng med at elevene la ulik vekt på ordene "mobbing" og "krenkelse".

En annen mulig forklaring på det høye prosenttallet i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole*, er at den er gjennomført i en enkelt fylkeskommune. Kan det tenkes at det psykososiale miljøet i de videregående skolene i dette fylket skilte seg mye ut fra tilstanden i andre fylker på det tidspunktet undersøkelsen fant sted?

Dessuten ble undersøkelsen gjennomført på våren. Kan en så vidt lang tidsreferanse som åtte til ni måneder ha hatt noe å si for elevenes svar? Også manglende stedsreferanse for elevenes rapportering av negative opplevelser kan tenkes å bidra til dette høye prosenttallet.

Selv om de rapporterte resultatene er samlet inn på ulike måter, gir oversikten likevel en viss pekepinn på hva som kan sies å være et fornuftig prosentintervall for omfanget av mobbing i videregående skole. Med unntak av resultatet i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole*, viser oversikten at omfanget av mobbing i dette skoleslaget varierer mellom 3 og 5 prosent over en periode på ti år.

Det er viktig å være oppmerksom på at dette prosentintervallet kun representerer den høyfrekvente mobbingen, og det kan være grunn til å dvele ved spørsmålet: Skal lavfrekvent mobbing telle med som mobbing, eller ikke? Det er ulike synspunkt mellom forskningsmiljøene på hvor terskelverdien for deres rapportering av mobbing bør settes (Bakken og Nordahl 2003). I denne analysen har terskelverdien "ukentlig eller oftere" av praktiske grunner tjent som en felles referanse for presentasjon av resultat fra de fem undersøkelsene, fordi det var den eneste svarverdien som var felles for dem.

Et alternativ til en teoretisk drøfting av "hva som skal gjelde som mobbing" i forskernes analyser og rapporteringer av resultat fra dem, er å spørre elevene selv om de opplever de negative handlingene, uansett frekvens, som ubehagelige eller ikke. Er det ikke denne informasjonen vi tross alt er på jakt etter? En slik fremgangsmåte ble brukt i undersøkelsen til Osbeck, Holm og Wernersson (2003). I tillegg til å undersøke hvor ofte elevene hadde opplevd verbale, sosiale eller fysiske krenkelser, spurte forskerne samtidig: "Hvordan reagerte du på dette?". På denne måten ble det lagt til rette for innsamling av data som ga grunnlag både for *objektivt* å bestemme omfanget av krenkelser, basert på en fastsatt terskelverdi for videre rapportering, og som også ga informasjon om elevenes *subjektive* opplevelse av det å bli krenket. Det er med andre ord mulig å benytte flere ulike måter å kartlegge mobbing på i ett og samme måleinstrument, noe som samlet sett bidrar til styrking av undersøkelsens validitet.

Hvor mange elever er det som mobber medelever?

Så langt har det vært fokusert på ulike metodiske forhold ved de fem undersøkelsene og hvor mange prosent av elevene i videregående skole som opplever seg mobbet ukentlig eller oftere. Hva viser undersøkelsene når det gjelder elevenes rapportering av utøvd mobbing? Spørsmål til elevene hvor de skal svare på om de selv har mobbet eller vært med på å mobbe andre, er tatt med i fire av de fem undersøkelsene. Merk at resultatrapporteringen i denne oversikten er basert på terskelverdien "ukentlig eller oftere". Tall i parentes viser hva som ville vært prosenttallet dersom terskelverdien hadde vært definert som "2-3 ganger i måneden eller oftere", altså det prosenttallet som forskningsmiljøene selv har offentliggjort.

Tittel på undersøkelse	Spørsmål	Terskelverdi "ukentlig eller oftere" Kumulativ %
Elevinspektørene	Hvor ofte har du selv vært med på å mobbe en annen elev/andre elever på skolen de siste månedene?	3,4 (5,6)
HEVAS-undersøkelsen	Hvor ofte har du selv vært med på å mobbe en annen elev/andre elever på skolen de siste månedene?	3,0

Mobbing i videregående skole	Jeg er med på å gjøre ting som kan oppfattes som mobbing Jeg er med på å "fryse ut" eller isolere noen Jeg terger og fleiper med andre elever på en slik måte at det kan oppfattes som mobbing av noen Jeg er med på "morsomme" påfunn mot andre elever Jeg bruker fysisk makt mot noen Jeg terger gutter/jenter på vår linje som etter min mening har lite å gjøre her i dette faget	13,0
Psykososiale vansker og problematferd blant elever i videregående skole	Deltar du selv i fysisk mobbing av andre elever på skolen? Deltar du selv i verbal mobbing, det vil si erting av eller trusler mot andre elever på skolen? Deltar du selv i utestenging/isolering av andre elever på skolen?	3,8

Tabell 6   *Elever som oppgir at de mobber eller har vært med på å mobbe andre elever*

I likhet med resultatrapporteringen i forhold til elever som opplever seg mobbet, lar det seg vanskelig gjøre å oppsummere resultatene i tabellen med noe mer konkret enn et prosentintervall. Med unntak av resultatet i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole*, viser oversikten at forskningsmiljøenes rapportering av hvor mange av elevene i videregående skole som mobber eller er med på å mobbe en medelev ukentlig eller oftere, varierer mellom 3 og 6 prosent.

Oppsummert viser gjennomgangen av de fem undersøkelsene at det bak de resultatene som forskerne rapporterer videre som mobbing i videregående skole, skjuler seg forhold som i større eller mindre grad har påvirket dem: Utvalgets representativitet og størrelse, definisjonen av mobbing som ble oppgitt til elevene og graden av operasjonalisering, spørsmålsstilling, tids- og stedsreferanse og svaralternativer. Det vil i fortsettelsen være av betydning for valideringen av kartlegginger av mobbing i skolen å fokusere sterkere på disse metodiske forholdene.

Tendens over tid

Kun én av de fem undersøkelsene i denne analysen gir mulighet for å si noe relativt sikkert om omfanget av mobbing i videregående skole, sett over tid. Som en repetert tverrsnittsstudie, gjør *HEVAS-undersøkelsen* det mulig å studere trender i barn og unges helse. Her i Norge har studien vært gjennomført etter en standardisert protokoll, samme måned, hvert fjerde år siden skoleåret 1985/86. En analyse av data fra *HEVAS-undersøkelsene* i perioden 1993 til 2001 viser at omfanget av mobbing, grunnskole og videregående skole sett under ett, har vært stabilt (Torsheim mfl 2004). Denne trenden er interessant, fordi den indikerer at omfanget av mobbing i norske skoler synes å være relativt stabilt over tid. Dette står i en viss motsetning til funn som er gjort i undersøkelser blant grunnskoleelever, hvor det vises til en økning på henholdsvis 50 prosent i perioden 1983 til 2001 (Olweus 2002) og 70 prosent i perioden 1995 til 2001 (Roland 2003).

Avslutning

Analysen som denne artikkelen er basert på, viser at det ikke uten videre er mulig å slå fast hva som er omfanget av mobbing i videregående skole. Vi har sett at de fem undersøkelsene skiller seg fra hverandre med hensyn til både utvalgsriterier, definisjonen av mobbing som blir oppgitt til elevene, spørsmålsformulering, tidsperiode som referanse for negative hendelser, svaralternativer og terskelverdi for rapportering av resultat. Sammenligningen viser videre at prosenttallene i undersøkelsen *Mobbing i videregående skole* skiller seg en del fra de andre undersøkelsene. Det er vist til at dette kan ha sammenheng med flere ulike forhold. Med unntak av de høye prosenttallene i denne undersøkelsen, viser analysen at rapporterte prosenttall for omfanget i videregående skole varierer gjennom den aktuelle tiårsperioden. Når det gjelder elever som opplever seg mobbet ukentlig eller oftere, varierer resultatene mellom 3 og 5 prosent. Rapporterte resultat for elever som oppgir at de har mobbet eller vært med på å mobbe en medelev, varierer mellom 3 og 6 prosent.

Gjennom arbeidet med å skulle finne svar på ulike problemstillinger som lå til grunn for analysen av de fem undersøkelsene, har det dukket opp nye spørsmål. Et av disse er for eksempel hvor godt samsvar det er mellom forskerrapportert mobbing og det elevene selv opplever som mobbing. En avkrysning for at negative handlinger er opplevd 2-3 ganger pr. måned de siste månedene, trenger nødvendigvis ikke bety at det finner sted mobbing. Det kan for eksempel hende at premissen om et ujevnt styrkeforhold mellom de to involverte partene ikke er innfridd, eller at eleven selv ikke har opplevd hendelsene som spesielt sårende eller krenkende. Men, bak en avkrysning i svarkategorien "av og til" kan det faktisk også skjule seg en stor psykisk belastning for eleven, selv om ikke avkrysningen ikke blir rapportert videre av forskerne som mobbing. Alvorlige, krenkende handlinger som forekommer sjelden kan være like ubehagelige for en elev som negative handlinger gjentatt over tid.

Den teoretiske definisjonen av mobbing og terskelverdien for hva som skal "telle med som mobbing" trenger nødvendigvis ikke alltid uttrykke et godt samsvar med det som skjer i virkeligheten. I artikkelen er det vist til undersøkelsen av Osbeck, Holm og Wernersson (2003) som eksempel på at elevene, i tillegg til å rapportere med utgangspunkt i den teoretiske definisjonen av mobbing, også oppgir sin subjektive opplevelse av krenkelsen. Denne svenske undersøkelsen kan tjene som eksempel på hvordan forskere har vært oppmerksomme på forholdet mellom objektive kriterier, formulert av forskere, og elevenes subjektive opplevelse.

De fem undersøkelsene som er analysert, har gjennom en tiårsperiode gitt kunnskap om hvor mange elever som utsettes, og som utsetter andre elever, for krenkende ord og handlinger. I tillegg til å satse på denne formen for kartlegging også i årene som kommer, vil det også være viktig å gjennomføre flere kvalitativt orienterte undersøkelser av mobbing og andre former for krenkelser blant ungdom. I tillegg til kunnskap om omfanget av mobbing i videregående skole, trenger vi også mer kunnskap om hvorfor ungdom utøver krenkende handlinger, hvordan de kommer til uttrykk og hvordan de blir opplevd av ofrene - både på og utenfor skolearenaen.

Noter

¹ Det første Manifest mot mobbing ble signert 23. september 2002 av Kommunenes sentralforbund, Utdanningsforbundet, Foreldreutvalget for grunnskolen, Barneombudet og statsminister Kjell Magne Bondevik. Ved å signere manifestet, forpliktet partene seg til å arbeide mot en felles visjon (og et felles mål) om nulltoleranse mot mobbing i norske barnehager og grunnskoler. Et nytt manifest mot mobbing er signert for perioden 2005-2007.

² Lærlingundersøkelsen ble, sammen med Elevundersøkelsen, innført som elektronisk kartleggingsverktøy av Utdanningsdirektoratet i 2001, men så langt artikkelforfatteren kjenner til er det sparsomt med publiserte resultat på nasjonalt nivå fra Lærlingundersøkelsen.

³ Disse undersøkelsene er referert slik i listen nedenfor: Helland, H. og T. Næss (2005), Torsheim, T. m.fl. (2004), Bakken, A. og T. Nordahl (2003), Sandsleth, G. og H.M. Foldvik (2000) og Vaaland, G.S. (1994).

⁴ I denne artikkelen er det tatt utgangspunkt i data for 15-åringene.

⁵ I denne definisjonen brukes uttrykket "psykisk og/eller fysisk vold" for å understreke at det dreier seg om negative handlinger av svært alvorlig karakter.

Referanser

Bakken, A. og T. Nordahl (2003). *Mobbing og sosial isolasjon i ungdomsmiljøene. Hva viser NOVAs ungdoms- og skoleundersøkelser?* Notat.
<http://mobbing.ls.no/dav/2DAF74A4FF4246528B5DE1BCD38A4859.pdf>

Flaatten, S. V. og G. Sandsleth (2005). *Bry deg! Ingen mobbing i videregående opplæring. Veileder for skolens ledelse og ansatte*, Oslo: Utdanningsdirektoratet

Olweus, D. (2002). *Mobbing i skolen: Nye data om omfang og forandringer over tid. Sammendrag av utvalgte deler av Olweus' presentasjon ved fagseminar om lærings- og oppvekstmiljø, arrangert av Utdannings- og forskningsdepartementet*

Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget

Osbeck, C., A-S. Holm och I. Wernersson (2003). *Kränkningar I skolan. Förekomst, former och sammanhang*. Göteborg: Centrum för värdegrundsstudier (Cevs), Göteborgs universitet

Roland, E. (2003). *Pluss 70 prosent mobbing. Utdanning, 3:79-81*

Roland, E. og G. S. Vaaland (2003). *Lærerveiledning. Zero. SAFs program mot mobbing*. Stavanger: Senter for atferdsforskning

Sandsleth, G og H.M. Foldvik (2000). *Mobbing i videregående skole. Rapport fra en undersøkelse ved 9 skoler*. Skriftserie 1/2000. Porsgrunn: Lillegården kompetansesenter

Tikkanen, T. og A. Junge (2004). *Realisering av en visjon om et mobbefritt oppvekstmiljø for barn og unge. Sluttrapport til evaluering av Manifest mot mobbing 2002-2004*. Rapport RF – 2004/223. Stavanger: Rogalandsforskning

---

Torsheim, T. mfl. (2004). *Helse og trivsel blant barn og unge. Norske resultater fra studien "Helsevaner blant skoleelever. En WHO-studie i flere land"*. HEMIL-rapport nr. 3-2004. Bergen: HEMIL-senteret

Vaaland, G. S. (1994). *Problematferd – er det noe problem? Presentasjon av resultater fra en undersøkelse om psykososiale vansker blant elever i videregående skole*. Stavanger: Senter for atferdsforskning